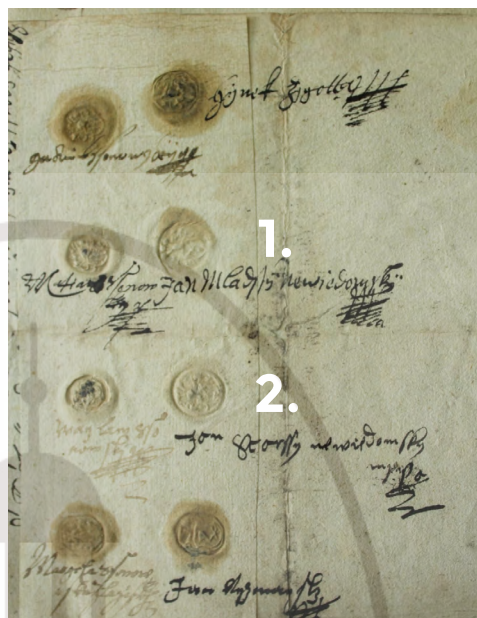

**EDELGARDA M. FOLTYN,
EUGENIUSZ FOLTYN**

PRADZIEJE I WCZESNE ŚREDNIOWIECZE RYBNIKA Z UWZGLĘDNIENIEM TERENÓW PRZYLEGŁYCH

W obrębie miasta i na terenach przyległych dokonano w miarę licznych odkryć archeologicznych o rozpiętości chronologicznej od środkowego paleolitu do wczesnego średniowiecza. Ich przydatność dla naszych potrzeb nie podlega wątpliwości. Każde z nich – bez względu na to czy ubogie, czy bogate – wnosi coś do poznania najdawniejszych dziejów szeroko rozumianego Rybnika, choćby tylko unaoczniając intensywność osadnictwa. Co więcej, wytrzymują one porównanie ze znaleziskami z innych terenów. Innymi słowy, tezę o słabym osadnictwie bądź wręcz jego braku należy traktować jako rezultat stanu badań. Jeśli jest tak dobrze, to dlaczego jest tak źle? Pomimo znacznego postępu baza źródłowa, a więc liczba i siła faktów archeologicznych jest ciągle niezadowalająca, skąpa, fragmentaryczna i niejednoznaczna.

Ta niezbyt optymistyczna konstatacja prowokuje do zastanowienia się nad przyczynami. Otóż, niejednokrotnie znaczny wysiłek licznych zespołów badawczych prowadzących lustracje powierzchniowe poszedł w zasadzie na marne. W rezultacie poszukiwań powierzchniowych zewidencjonowano w sumie około 120 punktów osadniczych (na ogół małych). Jednak efekty penetracji powierzchniowych, mających w założeniu i z natury charakter wstępny, przedstawiają ograniczony potencjał naukowy. Rozpoznanie

Odciski pieczęci szlacheckich na dokumencie z 1627 r.;

- 1 – odcisk pieczęci i podpis Jana Młodszy Niewiadomskiego;
- 2 – odcisk pieczęci i podpis Jana Starszy Niewiadomskiego

dacie²³⁸. Natomiast Kłokocin, dawniej należący do Anny Wyszkotówny i później do pana Krzidlowskiego, przed 1638 rokiem przeszedł w ręce rodziny von Bess, posiadającej również pobliski Rowień²³⁹. Do rodziny von Bess miał należeć tutejszy folwark oraz młyn, który otrzymał potoczną nazwę od ich nazwiska²⁴⁰.

Ochojec

Również w Ochojcu, którego dzieje bez wątpienia wiąże się z państwem rybnickim, w 1614 roku siedział (miał dział majątku lub był zarządcą) szlachcic Mikołaj Kania z Górki, człowiek wówczas już w podeszłym wieku²⁴¹. Można przyjąć, że szlachecka obecność w Ochojcu miała podobny charakter, jak w przypadku cysterskich Chwałęcic, choć na znacznie mniejszą skalę.

Niewiadom

Odminną specyfikę miał Niewiadom. U schyłku czasów łobkowickich w Rybniku majątek rycerski w Niewiadomiu posiadał Jan Niewiadomski. Ród ten dość konsekwentnie trzymał się swojego rodowego gniazda, przy czym znalazł się także w posiadaniu Popielowa, Radziejowa oraz Zebrzydowic

²³⁸ F. Idzikowski, *Geschichte der Stadt...*, s. 95.

²³⁹ Tamże.

²⁴⁰ *Przewodnik po ziemi rybnicko-wodzisławskiej*, oprac. I. Libura, Katowice 1965, s. 112.

²⁴¹ Tamże, rozdział 7, s. 10.

W lipcu 1818 roku do landratury rybnickiej spłynęły również akta z Prudnika. Była to dokumentacja dotycząca miasta Rybnika wcześniej przechowywana w archiwum radcy wojenno-podatkowego VI departamentu, którego urząd w związku z reformą administracyjną został zlikwidowany, a jego akta przekazane do odpowiednich powiatów¹⁵³.

Zachowane zestawienia i listy dokumentacji, która spłynęła w początkach 1818 roku do Rybnika i stanowiła podstawę tworzącego się archiwum miejscowej landratury, pozwalają na ustalenie, jaki był zasób archiwum landratury w 1. dekadzie XIX wieku. Jest to tym bardziej ciekawe, że z terenów Górnego Śląska zachowało się mało dokumentacji z pierwszego okresu funkcjonowania powiatów pruskich, a listy te pozwalają na częściowe odtworzenie funkcjonowania tych kancelarii¹⁵⁴.

Wraz z powołaniem nowego landrata wybrano również zarząd powiatu (*Kreisverwaltung*), a w jego skład weszli: major baron von Linker (Lynker) na Zebrzydowicach (deputowany szlachecki)¹⁵⁵, baron von Stillfried na Lyskach (deputowany szlachecki), von Stengel na Jastrzębiu (zastępca), von Tluck na Palowicach (zastępca), sekretarz sądowy Beer z Wodzisławia (deputowany miejski), skarbnik Zema z Żor (deputowany miejski), major von Belling z Rybnika (zastępca), burmistrz Antoni Zelasko (Zelasco) z Rybnika (zastępca), burmistrz Wanneck z Pilchowic (deputowany wiejski), sołtys Kottula z Podbucza (deputowany wiejski), sołtys Schneider z Przegędzy (zastępca), sołtys Schwidergall z Żytnej (zastępca)¹⁵⁶. Niezależnie od tego organu, który odgrywał przede wszystkim rolę doradczą, ale miał również wpływ na wybór landrata, powołano w powiecie rybnickim 11 komisarzy policyjnych (*Polizei-Distrikts-Kommissarien*) odpowiedzialnych za sprawy porządkowe i organizacyjne. Byli to głównie szlachcice zamieszkujący dobra w powiecie, m.in. wspomniany już baron von Linker (Lynker), von Goertz, von Stengel, von Pelchrzin z Rogoźnej i von Zawadzky z Czuchowa¹⁵⁷.

Powołanie nowego powiatu łączyło się również z utworzeniem stanowiska lekarza powiatowego, który odpowiedzialny był za sprawy zdrowotne i epidemiologiczne całego powiatu oraz sprawował opiekę i nadzór nad zakładami zdrowotnymi znajdującymi się na jego terenie. W latach 1820–1841 w Rybniku funkcję lekarza powiatowego i miejskiego, okulisty

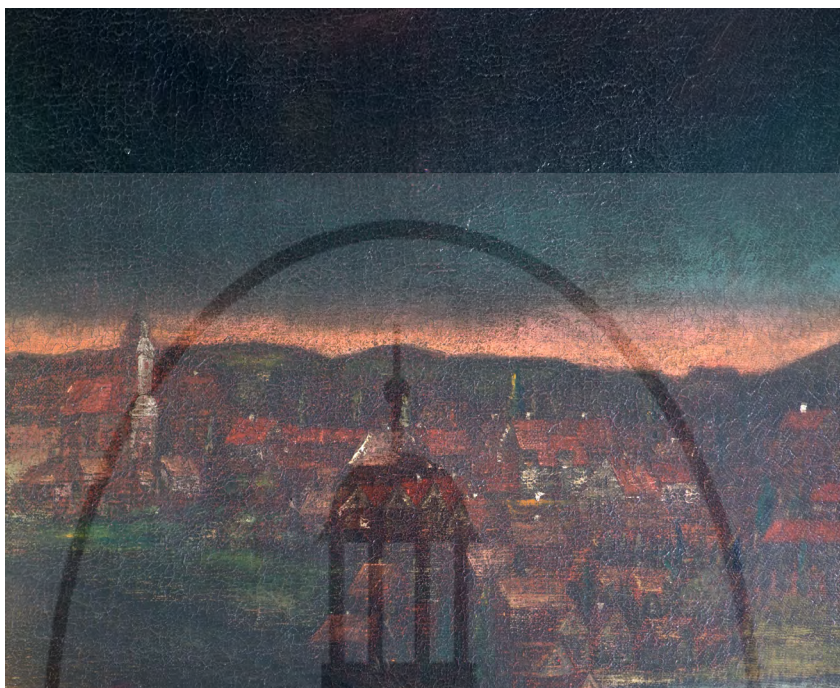
¹⁵³ APK Racibórz, LRib, sygn. 45, b.p. Dokumentacja spływała w kilku częściach, w sumie były to 42 poszyty dokumentacji.

¹⁵⁴ APK Racibórz, LRib, sygn. 45, b.p. W 1860 r. archiwum landratury rybnickiej poinformowało rejcję opolską o chęci sprzedaży 439 poszytów starej dokumentacji, co było procedurą stosowaną w większości ówczesnych urzędów pruskich. Nabywcą były papiernie, które w ten sposób pozyskiwały materiał.

¹⁵⁵ Baron von Linker pełnił w czasie wojen napoleońskich funkcję komisarza marszowego. Patrz podrozdział dotyczący wojen napoleońskich.

¹⁵⁶ APK Racibórz, LRib, sygn. 5, Acta betreffend die Organisation der Kreis Verwaltungs-Deputation, Gesetz-Sammlung für die Königlichen-Preußischen Staaten 1812, Nr 20, Edikt wegen Errichtung der Gendarmerie vom 30 Juli 1812, s. 145–146, SIN 1820.

¹⁵⁷ APK Racibórz, LRib, sygn. 5.

Fragment obrazu z wizerunkiem miasta po 1801 r. z ołtarza św. Antoniego w kościele pw. Matki Boskiej Bolesnej

regionu – wydaje się, że w tym okresie było to zaledwie kilka komisji, które zajmowały się opieką społeczną, finansami miasta, sprawami komunalnymi i szkolnymi, m.in. sprawowały nadzór nad należącym do miasta przytułkiem (zwanym w tamtym czasie szpitalem) dla 6 biednych mieszczanek, którego działalność w mieście potwierdzona jest od początków XVII wieku²⁰⁰. Miasto prowadziło browar miejski, słodownię i cegielnię, na terenie miejskim znajdowała się też strzelnica. Mieszczanie prowadzili również 1 browar, 3 gorzelnie (jednak tylko 2 wówczas działały), 4 garbarnie skóry, 1 zakład produkujący garbniki, 14 zakładów tkackich, 16 płócienniczych, 1 fabrykę tabaki, 9 zakładów garncarskich, 1 młyn, 6 składów kupieckich oraz 43 drobniejsze kramy. W Rybniku w każdą środę odbywał się targ, na którym sprzedawano głównie płody rolne²⁰¹. W tym czasie nie było już w mieście żadnego garnizonu wojskowego, chociaż „Schlesische Instanzien Notiz” w latach 30. XIX wieku informował, że takowy w Rybniku ma swoją siedzibę, dopiero po jakimś czasie wyjaśniając, że dom inwalidów wojennych był przez władze wojskowe traktowany jako obecność armii w mieście – stąd jednak powstawały liczne nieporozumienia²⁰².

²⁰⁰ Patrz rozdział autorstwa B. Klocha, *W koronie czeskiej w epoce habsburskiej 1526–1740* w tym tomie, s. 205 i n.

²⁰¹ J. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische...*, s. 1010.

²⁰² SIN 1828, 1831, 1832.

Kurs dla nauczycieli języka polskiego, 1920 r.

Polska manifestacja narodowa w Rybniku, 1919 r.

Podkomisariatu Plebiscytowego – adwokat Hans Kunth⁴⁵. Siedziba Polskiego Komitetu Plebiscytowego mieściła się najpierw przy Kirchenplatz 6, a później w kamienicy przy ul. św. Jana 2. Czołowymi współpracownikami przewodniczącego PKPleb. byli: dr Feliks Biały, M. Basista, Alojzy Prus, L. Piechoczek, A. Trunkhardt. Na terenie powiatu istniały podkomitety powiatowe w Biertułtowach, Knurowie, Rydułtowach, Wodzisławiu i Żorach. Członkami Polskiego Powiatowego Komitetu Plebiscytowego w Rybniku i komitetów miejscowych zostawali członkowie „Sokoła” i POW GŚl. Głównymi współpracownikami przewodniczącego Niemieckiego Podkomisariatu Plebiscytowego byli: dyrektor gimnazjum Alfred Münzer, sędzia okręgowy Hamburger, katecheta ks. Michael Hosl oraz większość urzędników państwowych i komunalnych. Podkomisariat skupiał się bardziej na technicznym przygotowaniu plebiscytu, a nie na propagandzie przedplebiscytowej. W komitetach wiejskich zasiedli miejscowi urzędnicy. Niemcy pracę organizacyjno-propagandową prowadzili głównie poprzez Vereinigte Verbände Heimattreuer Oberschlesier (Zjednoczone Związki Górnoślązaków Wiernych Ojczyźnie), w ramach którego funkcjonował Bund Heimattreuer Oberschlesier. Do akcji zaangażowano również Deutscher Schutzbund für Grenz- und Auslandsdeutsche, która skupiała się na gromadzeniu środków materialnych oraz zapewnieniu przewozu i zakwaterowania emigrantów na głosowanie⁴⁶. Do agitacji przedplebiscytowej włączali się wszyscy: urzędnicy, nauczyciele, właściciele zakładów, nadzór techniczny, duchowieństwo. Grupy te agitowały po stronie Niemiec zarówno na terenie miasta Rybnika, jak i okolicznych miejscowości⁴⁷. W rękach niemieckich pozostawała policja (Sicherheitpolizei), która tolerowała, a nawet wspomagała działania Niemców, tępiąc jednocześnie działalność organizacji i związków polskich.

Na terenie powiatu i w samym Rybniku rozwijały się organizacje zbrojne zarówno polskie, jak i niemieckie. Na obszarze plebiscytowym miejsce Greznschutzu zajęła nowa formacja o nazwie Kampforganisation Oberschlesien (Samoobrona Górnego Śląska), potocznie zwana Selbstschutz. Zaczęto ją organizować na początku 1920 roku, krótko przed opuszczeniem obszaru plebiscytowego przez regularne oddziały niemieckie⁴⁸, na bazie istniejących wcześniej półlegalnych grup paramilitarnych. Wycofujące się oddziały Grenzschutzu oraz Freikorpsu przekazywały Selbstschutzowi broń i amunicję. Powstawał on w pierwszej kolejności w ośrodkach administracyjno-politycznych, w których dominowała ludność niemiecka, a do takich

⁴⁵ Władysław Zieliński w *Encyklopedii powstań śląskich...* podaje, że niemieckim Podkomisariatem w Rybniku kierował Münzer (zob. s. 330).

⁴⁶ W. Zieliński, *Z działalności przedplebiscytowej wśród Górnoślązaków na terenie Niemiec, „Zaranie Śląskie”* 1966, z. 1, s. 27.

⁴⁷ *Źródła do dziejów powstań śląskich*, red. K. Popiołek, T. 2: *Styczeń – grudzień 1920*, Wrocław 1970, s. 147.

⁴⁸ W. Ryzewski, *Przyczynki do działalności...*, s. 5–7; F. Oertzen, *Die deutschen Freikorps 1918–1923*, München 1938, s. 136; B. Hülsen, *Der Kampf um Oberschlesien*, Stuttgart 1922, s. 15.

W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

PRZEJĘCIE MIASTA PRZEZ POLSKĘ

Okoliczności historyczne spowodowały, że formalnie okres międzywojenny w Rybniku rozpoczął się w pierwszych dniach lipca 1922 roku. 1 lipca władzę w mieście objął Władysław Weber, dwa dni później uroczystie podpisano protokoły przekazania miasta i powiatu rybnickiego Polsce, a pierwsze posiedzenie rady miasta miało miejsce 6 lipca¹. Ze strony polskiej brali w uroczystości udział: p. Wojewoda [Józef] Rymer, p. wicewojewoda [Zygmunt] Żurawski, p. Konstanty Wolny, adwokat, członek Komisji Mieszanej, p. dr [Oskar] Krupa, starosta rybnicki, p. dr [Marian] Różański, b. przewodniczący polskiego Komisariatu Plebiscytowego na powiat rybnicki, p. dr [Feliks] Biały, b. doradca powiatowy, oraz inni przedstawiciele ludności polskiej w Rybniku. Ze strony władz koalicyjnych byli obecni: pułkownik Demetrio, margrabia Asisinari di Bernezzo, kontroler powiatowy w Rybniku, upoważniony przez Międzysojuszniczą Komisję Rządzącą i Plebiscytową w Opolu do jej reprezentowania, kapitan Lalanne, francuski adiunkt kontrolera, oraz kapitan Waiting, adiunkt angielski².

Duma rozpięająca wówczas Polaków sprawiła, że uroczystości przygotowano z rozmachem, który wspominano przez długie lata³. Prasa relacjonowała:

¹ Muzeum w Rybniku, sygn. MRy/H/2633.

² Z uroczystości poniedziałkowych w Rybniku, „Sztandar Polski” 1922, nr 149, s. 1.

³ S. Fertacz, *Generał Stanisław Szeptycki jako dowódca wojsk polskich w latach 1919–1922 wobec północno-wschodnich i południowo-zachodnich kresów Rzeczypospolitej*, „Wieki Stare

Jak już pisano, 14 listopada 1926 roku w województwie śląskim odbyły się wybory komunalne¹²⁵. Ich wyniki nie zostały zatwierdzone w Boguszowicach¹²⁶ i Chwałowicach¹²⁷ – tam po kilku miesiącach odbyły się nowe wybory. Głównym powodem (oficjalnie wystąpiły błędy formalne) tych decyzji były wyniki, które dawały albo niewielką przewagę stronie polskiej, albo wprost dawały zwycięstwo raczej Niemcom. Wywołało to falę protestów, a o ich charakterze może świadczyć treść jednej z takich skarg dotyczącej wyborów w Boguszowicach: *Ponieważ Kabot jest znany, że z inspektorem Kop. Blücher, Teubnerem, który na niemieckiej liście jako czołowy kandydat figurował, rękę w rękę pracuje, przeto wpływał na robotników tej kopalni tak, że ci bojąc się utracić pracę, byli moralnie zmuszeni głosować na listę niemiecką*¹²⁸.

Tabela 5. Gotartowice – naczelnicy gminy i członkowie rady gminnej w latach [1922] 1927–1939*

Funkcja	Imię, nazwisko	Stronnictwo polityczne	Okres sprawowania funkcji
Naczelnik	Franciszek Mura	BBWR (ChD?)	przed 1927 r.; 17 lutego 1927 – maj 1936
	Teodor Stajer	nieznane	22 lipca 1936 – 23 stycznia 1939 (rezygnacja?)
Ławnicy i zastępcy	Teodor Stajer	NPR	17 lutego 1927 – 17 lutego 1933
	Jakob Pieńczak	BBWR	
	Augustyn Juraszczyk	NPR	
	Antoni Piotrowski	Lista Obywateli Polskich [?]	lipiec 1933 –
	Augustyn Buchalik	Lista Katolików Polskich Rolników i Robotników [?]	lipiec 1933 –
	Jan Nickel	nieznane	lipiec 1933 (?)

¹²⁵ D. Sieradzka, *Samorząd komunalny...*, s. 78–79.

¹²⁶ 831 głosów, w tym 235 na Zw.[iązek] Str.[onnictw] Chrześć.[ijańskich] (lista nr 1, wybrani: Robert Dziwoki, Wincenty Malina, Antoni Muszer, Józef Śmieja), 233 na PPS (lista nr 2, wybrani: Alojzy Juraszczyk, Wilhelm Kula, Teodor Siemianowski) i 341 na (niemiecką) Partię Obywatelską (lista nr 3, wybrani: Adolf Buchalik, Jan Korduła, Ludwik Matuszczyk, Konstanty Rojek, Paul Treubner). APK, UWŚI., *Samorz.*, sygn. 968, s. 12–13; M. Kula, *Historia Boguszowic...*, s. 128.

¹²⁷ 1392 głosy, w tym 161 na PPS, 754 na Niemiecką Partię Katolicką, 330 na Zjednoczone Stronnictwo Chrześcijańskie, 77 na Listę kandydatów grupy gosp. [niemiecką] oraz 62 na Związek rencistów socjalnych. Niemcy otrzymali 7 mandatów, PPS z sanacją 5 (PPS – Teofil Zawadzki, Marcin Wilczek; Niemiecka Katolicka Partia Ludowa – Adolf Pitsch, Franz Waloschek, Alois Skorupa, Leonnard Gollak, Bonifacius Kaluza, August Ullrich, Karol Steuer; *Zjednoczone Związki i Stronnictwa Chrześcijańsko-Polskie* – Paweł Koźdoń, Alojzy Lazar, Józef Ochojski). APK Racibórz, WP w Rybniku, sygn. 200, s. [3–5]; D. Sieradzka, *Samorząd komunalny...*, s. 95.

¹²⁸ Cyt. za: M. Kula, *Historia Boguszowic...*, s. 128.

o fotele w sejmie startowały rzecz jasna z jedynej, sygnowanej przez PRON, listy⁴¹⁸.

19 czerwca 1988 roku wybierano kolejny skład rad narodowych. O każdy mandat walczyło co najmniej dwóch kandydatów, a wyborca tym razem musiał któregoś wykreślić, by głos był ważny. Pojawiła się zatem możliwość wyeliminowania starających się o miejsca w radzie przedstawicieli miejscowych elit politycznych. Wybory wskazały malejący poziom akceptacji społecznej dla rządzących, frekwencja w skali kraju wyniosła 55%, zaś w województwie katowickim w głosowaniu uczestniczyło niespełna 52% uprawnionych⁴¹⁹. Przewodniczącym MRN w Rybniku został ponownie L. Musiolik⁴²⁰.

Permanentny kryzys ekonomiczny

Restrykcyjna polityka gospodarcza prowadzona w czasie stanu wojennego, wbrew rachubom ekipy gen W. Jaruzelskiego, nie doprowadziła do trwałej stabilizacji sytuacji rynkowej. Nie tylko żywność, ale niemal wszystkie elementarne towary objęto systemem reglamentacji. Bony zapewniały jedynie możliwość zakupu podstawowych artykułów spożywczych i niektórych z branży odzieżowej czy chemii domowej. Inne były praktycznie niedostępne w sklepach – atrakcyjne towary pojawiały się bardzo rzadko i ustawiały się po nie ogromne kolejki. Kwitła spekulacja. Ponadto wszyscy obywatele mocno odczuli podwyżkę cen nośników energii, wprowadzoną wiosną 1983 roku⁴²¹. Wyjście z zapaści gospodarczej okazało się problemem nierozwiązywalnym, tym bardziej że duża część centralnego kierownictwa partyjno-państwowego nie dostrzegała konieczności przeprowadzenia daleko posuniętych zmian, stwierdzając, że wyniki ekonomiczne osiągnięte w 1983 roku wskazywały na polepszenie sytuacji. W 1984 roku uaktywnili się przeciwnicy reform, a jednym z głównych ich rzeczników stał się Zbigniew Messner, od 1983 roku wicepremier w rządzie W. Jaruzelskiego, a od listopada 1985 roku szef rządu. W świadomości społecznej hasło „reformy” najczęściej kojarzyło się wyłącznie z podwyżkami cen i było bardzo niepopularne⁴²².

Sytuacja na rynku mięsnym przejściowo ustabilizowała się w połowie dekady. Od 1986 roku województwo katowickie znalazło się w tzw. wolnorynkowym obszarze sprzedaży mięsa, co oznacza, że obok reglamentacji funkcjonowała też sprzedaż poza systemem bonów. W Rybniku przy ówczesnej ul. Marchlewskiego powstał zadaszony stragan, gdzie można było

⁴¹⁸ Jak głosujemy, „Trybuna Robotnicza” z 9 października 1985, nr 236.

⁴¹⁹ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 21 czerwca 1988 roku o zbiorczych wynikach wyborów do rad narodowych, „Trybuna Robotnicza” z 22 czerwca 1988, nr 11; Komunikat Wojewódzkiej Komisji Wyborczej w Katowicach, „Trybuna Robotnicza” z 23 czerwca 1988, nr 145.

⁴²⁰ APK, KM PZPR Rybnik, sygn. 64, Protokół posiedzenia egzekutywy KM PZPR w Rybniku z 14 lutego 1989 r., s. 30.

⁴²¹ B. Tracz, *Z problemów...*, s. 180, passim.

⁴²² A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja...*, s. 30–31.

Tabela 6. Wyniki wyborów samorządowych z 21 listopada 2010 roku w Rybniku

Lp.	Komitet wyborczy	Głosy ważne		Mandaty
		liczba	%	
1.	Platforma Obywatelska	13 408	31,32	10
2.	Adam Fudali Blok Samorządowy Rybnik	13 167	30,76	9
3.	Prawo i Sprawiedliwość	8 463	19,77	5
4.	Samorządny Rybnik 2010	3 350	7,83	1
5.	Sojusz Lewicy Demokratycznej	2 480	5,79	0
6.	Ruch Autonomii Śląska	1 408	3,29	0
7.	Lewica	527	1,24	0
Razem		42 803	100	25

Źródło: Rybnik i powiat rybnicki ziemski, „Nowiny” 2010, nr 47, s. II.

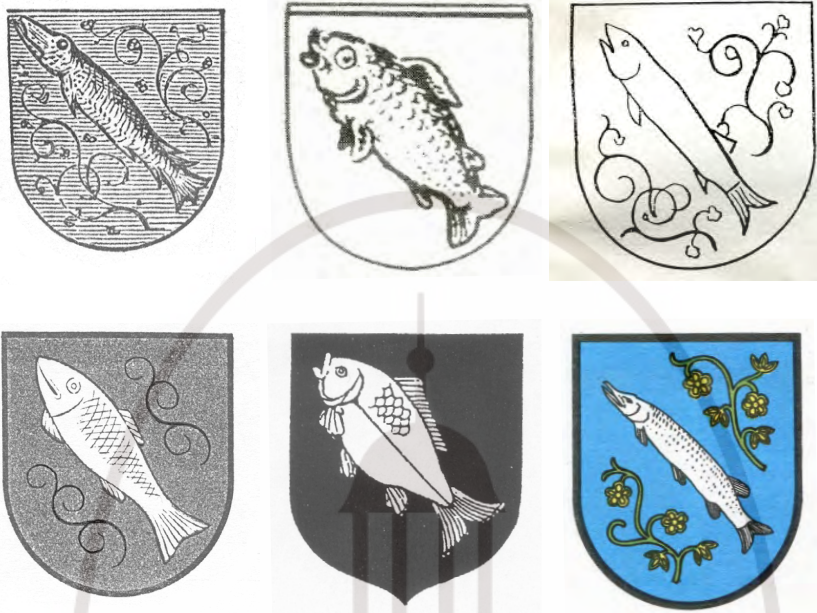
Mimo zwycięstwa PO w wyborach, władzę w Rybniku utrzymała dotychczasowa koalicja BSR – PiS. Było to możliwe dzięki większości, jaką te ugrupowania posiadały w Radzie (15 mandatów). Nowym przewodniczącym organu został Andrzej Wojacek (PiS), a jego zastępcami Stanisław Jaszcuk (PiS), Jan Mura oraz Kazimierz Salamon (obydwaj BSR)³⁴.

I tura wyborów w 2014 roku odbyła się 16 listopada. Głosowało 39,99% do tego upoważnionych (109 871). Trzecie zwycięstwo w historii rybnickich wyborów samorządowych odniósł BSR³⁵. Komitet Adama Fudalego zdobył 10 mandatów w Radzie. Drugą lokatę zajęło PiS, którego przedstawiciele zasiedli na 8 miejscach. Sukcesu sprzed czterech lat nie udało się powtórzyć PO, która na sali obrad miała teraz 6 rajców. Ostatnie, 25. miejsce przypadło debiutującemu w wyborach Forum Obywateli Rybnika³⁶. Wybory zakończyły

³⁴ (r), Nowa Rada, nowy przewodniczący, „Gazeta Rybnicka” 2010, nr 12, s. 4; Składy osobowe komisji Rady Miasta, „Gazeta Rybnicka” 2011, nr 1, s. 11.

³⁵ W 2014 r. BSR po raz kolejny wystawił 50 kandydatów na radnych. Podobne do poprzedniego było również hasło wyborcze: *Rybnik, jo ci prajja*. Nowością była możliwość wypełnienia przez mieszkańców ankiety (na płycie Rynku i w internecie), w której mogli zaprezentować swoje marzenia dotyczące rozwoju miasta. Sugestie te znalazły się potem w programie Bloku. Zob. *W fotograficznym skrócie. BSR ruszył z kampanią*, „Gazeta Rybnicka” 2014, nr 9, s. 18; A. Karpeta, *Wszyscy ludzie Fudalego*, „Nowiny” 2014, nr 40, s. 6; A. Karpeta, *BSR stworzył program razem z wyborcami*, „Nowiny” 2014, nr 45, s. 8.

³⁶ FOR – stowarzyszenie założone 12 grudnia 2013 r. przez Małgorzatę Płoszaj, Agnieszkę Lubinę, Lecha Gęborskiego, Marcina Gurgula, Kamila Jakubiaka, Grzegorza Głupczyka, Piotra Masłowskiego oraz Mariusza Wiśniewskiego. Jego celem jest aktywna działalność na rzecz poprawy życia w Rybniku, uwzględniająca: aktywizację seniorów, rozbudowę mieszkalnictwa czynszowego, budowę bazy rekreacyjnej i kompleksowego systemu opieki nad dziećmi, utworzenie nowych miejsc pracy, ograniczenie zanieczyszczenia powietrza, wymianę źródeł energii na bardziej ekologiczne, zwiększenie powierzchni zieleni miejskiej, poszerzenie systemu opieki dla małych dzieci (żłobki i przedszkola) oraz utworzenie Centrum Humanistycznego. W wyborach samorządowych w 2014 r. FOR startowało z listy nr 27 i wystawiło 35 kandydatów. Zob. *Ogłoszenie wyborcze Forum Obywateli Rybnika*, „Gazeta Rybnicka” 2014, nr 10, s. 52; http://www.for.rybnik.pl/?page_id=181, 06.05.2016; https://www.facebook.com/forumobywatelirybnika/info/?tab=page_info, 06.05.2016.

Różne wizerunki ryby w herbie miasta

W tej postaci widoczny był na pieczęci i papierach magistrackich z lat 80. XIX wieku. Wkrótce potem wizerunek herbu miasta upowszechniły pocztówki z rozmaicie opracowanymi godłami; herb znalazł się też m.in. na bonach wydawanych przez magistrat podczas I wojny światowej. Na przełomie XIX i XX wieku zaczęto wykorzystywać herb jako detal architektoniczny – w formie płaskorzeźby znalazł się na ratuszu w Rynku, fontannie przy zamku, wieży ciśnieni, kamienicy w pobliżu kościoła. W 1928 roku ozdobił nowy budynek magistracki – na zewnątrz w tympanonie nad wejściem i wewnątrz w witrażu. Po II wojnie światowej pojawiał się raczej okazjonalnie, jako nawiązanie do pewnej tradycji, która w państwie socjalistycznym nie miała większego znaczenia. W 1964 roku z okazji obchodów 750-lecia miasta sprawiono tablicę pamiątkową na Urzędzie Miejskim, okazałą kratę w dawnym ratuszu. Nieco później ufundowano sztandar miasta z wizerunkiem herbu. Umieszczono go też na odznace Zasłużonemu dla Miasta. W publikacjach wydawanych w tym czasie chętnie wykorzystywano herb i pieczęcie jako materiał ilustracyjny. Herb, w dość mocno zindywidualizowanej postaci, pojawiał się na dawniejszych i bardziej współczesnych sztandarach organizacji społecznych i zakładowych, okazach medalierskich, wyrobach pamiątkarskich. Od 1989 roku, pojawiając się na różnorodnych nośnikach, pełni funkcje promocyjne. Ovalne tablice z herbem Rybnika w postaci przyjętej w 2000 roku są widoczne na budynkach użyteczności publicznej.

Z gospodarską wizytą delegacji w Hucie „Silesia”, 1983 r.

Pracownicy Zakładów Wytwórczych Urządzeń Sygnalizacyjnych w Gotartowicach, 1983 r.

Kościół parafialny pw. Matki Boskiej Bolesnej, pocztówka, początek XX w.

WIKARIUSZE ORAZ POZOSTALI DUCHOWNI

Rozległe terytorium parafii rybnickiej oraz jej wzrastający potencjał demograficzny już w 2. połowie XVII stulecia stały się przyczyną zatrudnienia pierwszego w jej dziejach wikariusza. W latach 1670–1681 ówczesnemu plebanowi rybnickiemu Krzysztofowi Goworkowi towarzyszył pochodzący z Rybnika ks. Jerzy Gzula, w kolejnych latach pełniący już obowiązki tutejszego plebana (1681–1694)¹¹⁰. Odtworzenie pełnego katalogu rybnickich duchownych najniższego szczebla napotyka jednak na trudności związane przede wszystkim z faktem, iż stroną zatrudniającą był pleban, nie zaś wikariat generalny we Wrocławiu bądź też kolator (patron). Regulacja wszystkich kwestii dotyczących zatrudnienia spoczywała wyłącznie w gestii plebana. Ks. Leopold Golasch – wikariusz ks. M. Schneidera – w latach 1815–1817 otrzymywał od niego w ramach półrocznego salarium (wynagrodzenia) kwotę 20 talarów, na które składały się przychody z czterech fundacji mszalnych, piwo (*Bier*), usługi służącej (*Bedienung*) oraz kolację (*Abendbroth*), jednak już kolejny kapelan ks. Laurentius Kias – 15 talarów w 1819 roku, a ks. Morawetz – wikariusz w latach 1819–1822 – tylko 10 talarów uszczuplonych o pozycję, którą wcześniej stanowiła zapewniana przez proboszcza kolacja¹¹¹.

¹¹⁰ J. Jungnitz, *Visitationsberichte...*, s. 127–128.

¹¹¹ AAKat, APR, sygn 168/275, *Connotations Buch der Einnahmen und Ausgabe bei der Pfarr Aeconomie Rybnik (1814–1825)*, k. 4, 7, 9.

oraz o Radoszowach²³), a dodatkowo w dzielnicy Smolna i w Popielowie zbudowano kościoły, ale nie udało się powołać parafii.

Od roku 1919 mieszkańcy Niedobczyc starali się o odłączenie od parafii rybnickiej, uzyskując w 1920 roku własnego kapłana, ks. Antoniego Lidnera²⁴. Już 20 września 1913 roku powołano tam związek budowy kościoła (zatwierdzony 31 stycznia 1914 r.)²⁵. Mieszkańcy sami pozyskiwali środki na budowę (ofiarując np. działki) i sami ją realizowali²⁶. Okres I wojny światowej prace te wstrzymał. Kamień węgielny poświęcono 25 września 1921 roku²⁷, co spowodowało, że trudniej było tę inicjatywę odłożyć ad acta. Prawdopodobnie w 1922 roku zakończono budowę (według projektu Hansa Schlichta z Wrocławia)²⁸ już pod kierownictwem ks. Alojzego Lazara (od 1922 r.)²⁹. Ówczesne przepisy wymagały uzyskania zgody władz państwowych na budowę kościoła, czego prawdopodobnie nie dopełniono, ograniczając się jedynie do poinformowania władz rejencyjnych o inwestycji. Wydaje się, że pewne znaczenie w tej sytuacji miały świadomość istniejących potrzeb, okres wojny przynoszący pewne rozprężenie oraz czas powstań i plebiscytu, kiedy autorytet państwa niemieckiego mógł zostać wyraźnie uszczuplony³⁰.

Władze kościelne – w trakcie dyskusji z władzami administracyjnymi na temat erygowania parafii powoływały się na podpisanie Konkordatu ze Stolicą

²³ Parafia ta obejmowała część Niewiadomia oraz Buzowice. Por. A. Adamczyk, *Dzieje parafii świętego Jacka w Radoszowach*, Wodzisław Śląski–Rydułtowy 2017.

²⁴ Archiwum Parafii Niedobczyce, *Kronika parafialna*, b.p. Dokumentacja w sprawie tego wczesnego okresu: AAKat, AL, sygn. 46/1548, s. 3–11, 58. E. Wyglenda, *Lindner Antoni*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 236.

²⁵ Wcześniej dojeżdżali księża z parafii rybnickiej, aby sprawować nabożeństwa w cechowni kopalnianej. Archiwum Parafii Niedobczyce, *Kronika parafialna*, b.p. Zachował się jego statut – AAKat, AL, sygn. 46/1548, s. 45–46v. Warto zwrócić uwagę, że w późniejszej dyskusji z Gwarantem podkreślano, że było to wypełnienie postanowień § 17 pruskiej ustawy osadniczej z 10 sierpnia 1904 r. (tamże, sygn. 46/1543, s. 13).

²⁶ APK, UWŚl., Adm, sygn. 1897a, s. 18; H. Rojek, *Kronika Niedobczyc*, [b.d.m.w.], s. 68.

²⁷ Archiwum Parafii Niedobczyce, *Kronika parafialna*, b.p.

²⁸ APK, UWŚl., Adm, sygn. 1897a, s. 1; AAKat, AL, sygn. 46/1548, s. 70. W kronice parafialnej opisano go: *jest o tyle szczęśliwie położony, że zajmuje centrum osady. Korzystną str.[onę] jego położenia stanowi również bliskość stacji kolejowej, poczty i urzędu gminnego. Wsunęty w samą wnękę niedobecką jest przez to niewidoczny z innych miejscowości. [...] Niskie sklepienie beczkowe (wysokość 13 m) spoczywanie całego ciężaru sklepienia na ścianach bocznych, przypominają z dala styl romański. Czysto barokowe ołtarze i fasada.* Archiwum Parafii Niedobczyce, *Kronika parafialna*, b.p.; H. Rojek, *Kronika Niedobczyc...*, s. 69.

²⁹ Archiwum Parafii Niedobczyce, *Kronika parafialna*, b.p.; J. Myszor, *Lazar Alojzy*, [w:] *Słownik biograficzny...*, s. 230–231.

³⁰ APK, UWŚl., Adm, sygn. 1897a, s. 3 oraz pismo przewodnie bez paginacji skierowane przez Administrację Apostolską do władz wojewódzkich 27 czerwca 1924 r. (informacja Wydziału Kościołów i Szkół Rejencji Opolskiej z 22 stycznia 1921 r., odpis) – AAKat, AL, sygn. 46/1548, s. 11. Tam też formalny *Kirchenordnung* z 18 sierpnia 1920 r. opatrzonego odciskiem pieczęci tuszowej o treści *Kath. Kirchen Verein E.V. Niedobschütz O.S.* (tamże, sygn. 46/1548, s. 21–28, wizerunek Serca Jezusa w polu). Zwraca uwagę wymienienie w rejencyjnym piśmie z 9 listopada 1920 r. wezwania przyszłej parafii (tamże, sygn. 46/1548, s. 10). Por. też tłumaczenia dokumentów archiwalnych (niewiadomego pochodzenia!) w: H. Rojek, *Kronika Niedobczyc...*, s. 67–69.

nad wyświetlanymi filmami czy zakazu wspólnych kąpieli w miejscach publicznych¹⁸². Proboszcz interweniował również w odniesieniu do pewnego kolejarza zamieszkującego w jednym z domów parafii w *dzikim małżeństwie*. Argumentem za rozwiązaniem sytuacji (czyli zawarciem małżeństwa) była groźba poinformowania PKP, co w zasadzie oznaczało dla niego zwolnienie¹⁸³. Troska o moralność obejmowała także występy artystyczne. Dlatego gdy podczas zabawy sylwestrowej w lokalu Ogórka („Polonia”) występowała tancerka, której występ oceniono jako *gorszący*, została ona zwolniona¹⁸⁴. Proboszcz interweniował także w Towarzystwie Czytelni Ludowych, które m.in. udostępniało książki oceniane jako niemoralne¹⁸⁵. W parafii rybnickiej co najmniej kilka razy występowały też w omawianym okresie sprawy określone jako *separacyjne*¹⁸⁶.

Ważnym zadaniem realizowanym zarówno przez parafie, jak i poszczególne organizacje była działalność charytatywna. W parafii rybnickiej szczególnym miejscem takiej aktywności (rozumianej zresztą nie tylko jako proste rozdawnictwo dóbr) był dom parafialny. Oddano go do użytku w 1924 roku¹⁸⁷. Według sprawozdania z 1926 roku działał w nim zakład mieszczący: szkołkę gospodarczą dla dziewcząt prowadzoną przez siostry wincentki (dla przeciętnie 80 podopiecznych), stałe schronisko dla chłopców prowadzone przez wikarego parafii (przeciętnie 150 podopiecznych), szkołkę dla haftowania sztuk kościelnych i sztuk pięknych dla dziewcząt (ok. 25 członkiń), kuchnię dla bezrobotnych¹⁸⁸ i dzieci ubogich, salę zgromadzeń wykorzystywaną przez Towarzystwo Katolickich Mężów (ok. 650 członków), Stowarzyszenie Matek Chrześcijańskich (ok. 1750 członkiń), Towarzystwo Dorastającej Młodzieży Żeńskiej (ok. 1300 członków), Towarzystwo Dorastającej Młodzieży Męskiej (ok. 350 członków), Związek dzieci szkolnych (ok. 450 członków), stowarzyszenie harcerzy, Stowarzyszenie Abstynentów (nieobecne w sprawozdaniu z 1931 r.), sekretariat związku wszystkich towarzystw polskich dla spraw dobroczynnych „Caritas” (później Towarzystwo Dobroczynności „Caritas”),

¹⁸² AAKat, APR, sygn. 168/516, Kopia rezolucji Związków Ligi Katolickiej i duchowieństwa parafii Rybnik z 19 lipca 1926 r., b.p.

¹⁸³ AAKat, APR, sygn. 168/516, Pismo Katolickiego Urzędu Parafialnego z 8 maja 1931 r., b.p.

¹⁸⁴ AAKat, APR, sygn. 168/516, Pismo Magistratu miasta Rybnika z 26 stycznia 1933 r., b.p.

¹⁸⁵ AAKat, APR, sygn. 168/516, Pismo Katolickiego Urzędu Parafialnego do ks. Dyrektora Milika, Dyrektora Towarzystwa Czytelni Ludowych z 29 września 1936 r., b.p. Okazało się, że książka, która wzbudziła sprzeciw, była zakazana w TCL i najprawdopodobniej samodzielnie wprowadzono ją w rybnickim oddziale (Pismo Towarzystwa Czytelni Ludowych z 1 października 1936 r., b.p.).

¹⁸⁶ AAKat, APR, sygn. 168/321.

¹⁸⁷ 15 czerwca 1924 r. poświęcenie domu parafialnego w Rybniku (L. Musioł, *Parafia Matki Boskiej Bolesnej*..., [s. 176]).

¹⁸⁸ W 1928 r. T. Reginek prosił władze miejskie o zmianę lokalizację tej kuchni. AAKat, APR, sygn. 168/354, Pismo Katolickiego urzędu parafialnego do Magistratu miasta Rybnik z 11 lutego 1928 r., b.p. Prawdopodobnie skutkowało to jej zamknięciem w 2. połowie 1929 r., ale samo miasto wnosiło 27 września 1930 r. o jej ponowne otwarcie (tamże, sygn. 168/354, Pismo Magistratu miasta Rybnika z 27 września 1930 r., b.p.), co też nastąpiło (jak wynika z Pisma do Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego z 2 maja 1931 r., b.p.).

Władze Kościoła rzymskokatolickiego monitorowały liczebność wyznawców innych Kościołów i wyznań na terenie swoich parafii. Sporządzana przez proboszczów statystyka jest z pewnością niedokładna, ale pokazuje przybliżone rozmieszczenie wyznawców innych wyznań na terenie Rybnika.

Tabela 2. Statystyka członków innych wyznań religijnych na terenie Rybnika w 1959 roku (na podstawie ankiet w parafiach rzymskokatolickich)*

Lp.	Parafia	Świadkowie Jehowy	Protestanci	Prawosławni
1.	Boguszowice	30	15	–
2.	Chwałowice	5	25	–
3.	Golejów	10	–	–
4.	Jejkowice	–	–	–
5.	Książenice	9	5	–
6.	Niedobczyce	10	32	–
7.	Popielów	3	3	–
8.	Rybnik Królowej Apostołów	6	12	–
9.	Rybnik MB Bolesnej	9	9	–
10.	Rybnik św. Antoniego	56	47	2
11.	Rybnik św. Józefa	99	60	–
Ogółem		237	208	2

* Statystyka nie jest dokładna. W przypadku kilku parafii (MB Bolesnej, Królowej Apostołów, Boguszowice) podano jedynie liczbę rodzin. W zbiorczej statystyce pomnożono liczbę rodzin razy 3 (ten przelicznik zastosowano do danych z parafii Królowej Apostołów, których zabrakło w ankiecie całej diecezji, w ankiecie parafii podano jednak dane: 2 rodziny Świadków Jehowy i 4 protestanckie).

Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Ankiety nt. sekciarstwa, sygn. 278, b.p.; Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Sekty, sygn. 275, Liczba sekciarzy wg poszczególnych dekanatów w diecezji katowickiej, [1959], k. 73–74.

Dane te wskazują na obecność 2 osób wyznania prawosławnego – taka sama liczba pojawia się już w protokole wizytacyjnym parafii MB Bolesnej w Rybniku z 1947 roku²³¹. W tym czasie odnotowano obecność 51 Żydów na terenie rybnickiej parafii²³². Wiadomo, że w końcu lat 60. XX wieku w powiecie rybnickim zamieszkiwało 18 rodzin „obywateli pochodzenia żydowskiego”. W latach 1969–1970 do Izraela wyjechały 4 osoby (jedna rodzina), a kolejne 3 osoby (jedna z nich była narodowości polskiej) ubiegały się o wyjazd z kraju²³³.

Przedstawiona statystyka nie obejmuje także wspólnot religijnych, których rozwój przypada na lata późniejsze. Chodzi głównie o Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Polskokatolicki oraz Kościół Wolnych Chrześcjan.

²³¹ AAKat, AL, Rybnik, Parafia MB Bolesnej, Ogólne, sygn. 2049, Protokół z wizytacji kanonicznej parafii MB Bolesnej w Rybniku z 28 maja 1947 r., k. 319.

²³² „Rocznik Diecezji Katowickiej” 1947, s. 98.

²³³ AIPN Ka, WUSW Katowice, sygn. 0103/144, t. 13, Sprawozdanie Służby Bezpieczeństwa KMO MiP w Rybniku za lata 1969–1970, 14 stycznia 1971 r., k. 68–69.

Wizyta członków Koła Rybnik Kolejowego Towarzystwa Krajoznawczego na kopalni „Donnersmarck” („Chwałowice”), 1929 r.

ul. Korfantego 4, a zamknięta 31 sierpnia 1935 roku⁵². Szkolnictwo artystyczne w mieście kojarzy się jednak przede wszystkim z działalnością braci Antoniego i Karola Szafranków, którzy w 1933 roku otwarli szkołę muzyczną (funkcjonującą od 1 września). Od 1 stycznia 1937 roku szkoła przeniosła się na ul. 3 Maja do lokalu po restauracji „Polonia”, później do dawnej siedziby Szkoły Rolniczej.

Po podjęciu rozstrzygających decyzji w sprawach granic doszło do ożywienia ruchu czytelniczego m.in. za sprawą TCL, które do 1938 roku w powiecie rybnickim założyło 117 placówek, skupiało 8 tys. czytelników, zgromadziło 40 tys. książek. Prezesem został M. Basista (w 1930 r. został honorowym członkiem TCL), zastępcą Bernard Rak, pierwszym sekretarzem Piotr Korgul, drugim sekretarzem Ignacy Knapczyk, skarbnikiem Jan Nowomiejski. Wypożyczalnia TCL mieściła się np. w domu dr. Feliksa Białego. W 1925 roku Rada Okręgowa TCL w Katowicach na rozszerzenie bibliotek w Rybniku przeznaczyła 1000 zł. W tym czasie w powiecie działały 82 biblioteki, dysponujące 13 045 książkami. W 1930 roku funkcjonowało już prawie 120 bibliotek i zgromadzono ok. 30 tys. woluminów. Komitet TCL wybierano na trzy lata, ale 1/3 składu

⁵² APK, Urząd Wojewódzki w Katowicach (dalej: UWŚl.), Wydział Oświecenia Publicznego, zespół nr 185, sygn. 2554, s. 77, 55; (*Nauka gry na mandolinie, gitarze i kontrgitarze*), „Sztandar Polski i Gazeta Rybnicka” 1928, nr 111, s. 3; (*Kurs gimnastyki rytmiczno-plastycznej dla pań*), „Sztandar Polski i Gazeta Rybnicka” 1932, nr 51, s. 3.

zakłady rzemieślnicze, a także instytucje i organizacje społeczne do wpłacania na specjalnie utworzone konto bankowe oraz wrzucania do ustawionej na rybnickim rynku skarbonki datków pieniężnych²⁶⁰. Ideę tej swoistego rodzaju zbiórki publicznej promowano również przy okazji imprez plenerowych, organizując loterie w celu pozyskania funduszy na rzecz nowo powstającego szpitala²⁶¹. Do końca 1998 roku dzięki tej wspieranej przez osoby prywatne i liczne podmioty gospodarcze inicjatywie zebrano blisko 3 mln 250 tys. zł²⁶².

Podobnie jak miało to miejsce przy okazji adaptacji na potrzeby lecznictwa zamkniętego gmachu przy ul. Powstańców Śląskich 27, także i budowę w Orzepowicach wizytowali w latach 90. XX wieku rybniczcy radni. Rekonesans stanu inwestycji miał posłużyć jako argument na rzecz przejęcia i dokończenia jej budowy właśnie przez lokalne władze²⁶³. Ostateczne pozytywne ustosunkowanie się samorządowców do tego pomysłu poskutkowało wyasygnowaniem na ten cel w latach 1992–2001 z budżetu miasta niespełna 25 mln zł²⁶⁴.

Pomimo kilkakrotnie zapowiadanego na 2. połowę lat 90. XX wieku częściowego otwarcia szpitala²⁶⁵, oficjalnie nastąpiło ono dopiero 24 czerwca 2000 roku²⁶⁶. Poprzedziła je przeprowadzona kilka tygodni wcześniej akcja „przetransportowania” pacjentów z dawnego Szpitala Miejskiego nr 2 oraz z mieszczącego się w „Juliuszu” oddziału internistycznego²⁶⁷. Proces pełnego rozruchu nowej placówki toczył się przez następne kilkanaście miesięcy. Do końca 2001 roku umiejscowiono w niej oddziały: wewnętrzny, ginekologiczno-położniczy, noworodków i wcześniaków, okulistyczny, laryngologiczny, dziecięcy z chirurgią i laryngologią²⁶⁸, chirurgiczny (urazowy i ogólny), dermatologiczny, onkologiczny, a także oddział dla przewlekłych chorych²⁶⁹ i ratunkowy²⁷⁰. Prócz tego w lecznicy uruchomiono izbę przyjęć, nowoczesną stację dializoterapii, laboratorium analityczne²⁷¹, a także wyposażony w cyfrowe aparaty rentgenowskie oraz tomograf komputerowy i rezonans magnetyczny oddział diagnostyki obrazowej²⁷². Od chwili przyjęcia do szpitala pierwszego pacjenta w jego nowoczesnym i rozbudowanym

²⁶⁰ *Apel prezydenta miasta*, „Gazeta Rybnicka” 1994, nr 17 (172).

²⁶¹ *Loteria na rzecz budowy szpitala w Orzepowicach*, „Gazeta Rybnicka” 1996, nr 31 (289).

²⁶² *Ofiarodawców coraz mniej...*, „Gazeta Rybnicka” 1999, nr 1 (331).

²⁶³ *Od kuchni...*, „Gazeta Rybnicka” 1995, nr 9 (216); *Radni wizytują szpital*, „Gazeta Rybnicka” 1995, nr 39 (245).

²⁶⁴ *Są racjonalne przesłanki, brakuje pieniędzy*, „Gazeta Rybnicka” 2001, nr 9 (363).

²⁶⁵ *Od kuchni...*, „Gazeta Rybnicka” 1995, nr 9 (216); *Szpital wciąż w budowie*, „Gazeta Rybnicka” 1995, nr 50 (256); *Szpital w Orzepowicach. Co nowego na budowie?*, „Gazeta Rybnicka” 1996, nr 29 (287).

²⁶⁶ *Bliski finał...*, „Gazeta Rybnicka” 2000, nr 8 (350).

²⁶⁷ *W szpitalu w Orzepowicach są już pacjenci*, „Gazeta Rybnicka” 2000, nr 5 (317).

²⁶⁸ *Tamże*.

²⁶⁹ *Poprzeczki nie obniżymy*, „Gazeta Rybnicka” 2001, nr 8 (361).

²⁷⁰ *Prawie „ostry dyżur”*, „Gazeta Rybnicka” 2001, nr 3 (357).

²⁷¹ *W szpitalu w Orzepowicach są już pacjenci*, „Gazeta Rybnicka” 2000, nr 5 (317).

²⁷² *Tamże*; *Są racjonalne przesłanki, brakuje pieniędzy*, „Gazeta Rybnicka” 2001, nr 9 (363).

Mistrzostwa Polski Kolejarzy, 1968 r.

Boguszowicach-Nowym Dworze, Chwałowicach, Golejowie, Gotartowicach, Hucie Gotartowskiej, Kamieniu, Kłokocinie, Kuźnicy Ligockiej, Niedobczycach, Niewiadomi, Nowej Wsi, Ochojcu, Orzepowicach, Paruszowcu, Popielowie, Radziejowie, Raszowcu, Rybniku i Wielopolu²¹.

Wybuch II wojny światowej przyczynił się do likwidacji polskiego ruchu sportowego. W pierwszym dniu wojny polegli: Ludwik Malina, Jerzy Schneider, Ernest Schulharnier, Adolf Mazurek, Jan Wydra, Witold Kaniowski. Niestety dostępne autorom źródła nie precyzują ani ich przynależności klubowej, ani uprawianych przez te osoby dyscypliny sportu. Na okupowanym Górnym Śląsku został wprowadzony model kultury fizycznej obowiązujący od 1937 roku w III Rzeszy. Na terenie Rybnika odrodził się niemiecki ruch sportowy. Działalność prowadziły: Deutsche Reichsbahn, SV Post Sportverein, Sportverein Römergrubbe, Kaufmann Sportverein oraz młodzieżowe Kraft durch Freude, TUS Klub Szybowcowy z siedzibą w Chwałowicach²². Raz w roku na stadionie w Rybniku odbywały się festyny sportowe.

Długotrwałe walki między armią sowiecką i hitlerowską o wyzwolenie Rybnika nie pozwoliły na szybką reaktywację polskiej kultury fizycznej w mieście. Pierwsze turnieje piłkarskie miały miejsce 6 czerwca 1945 roku. Zjazd założycielski Rybnickiego Podokręgu Śląskiego Okręgu Polskiego Związku Piłki Nożnej miał miejsce 24 lub 29 czerwca 1945 roku. Pierwszymi klubami zrzeszonymi w tej centrali z terenów Rybnika były: „Pierwszy” Chwałowice, „Kopalnia Rymer”, KS Radziejów „1932”, „Silesia” Paruszowiec,

²¹ A. Steuer, *Ruch sportowy w województwie śląskim...*, s. 286–294.

²² A. Bezeg, W. Wilczok, *Sport w Rybniku...*, s. 30, 48.

Skwer przy dworcu kolejowym, połowa lat 30. XX w.

Obecnie znaczna część miasta to obszary krajobrazu naturalnego (las, pola) i kulturowego. Niektóre z nich są harmonijnie skomponowane (Starówka, niektóre osiedla), inne, niestety zbyt liczne – zdegenerowane (chaotyczna zabudowa mieszkaniowa, przemysłowa, tereny poprzemysłowe)¹⁶. Wartościowe są dawne cmentarze (najstarszy „Na Górcie” po zniszczeniu prawie wszystkich nagrobków ok. 1975 r. w formie parku) oraz niektóre kompozycje licznych rond. Miasto wkłada znaczny wysiłek w utrzymanie i tworzenie terenów zielonych, choć niektóre wycinki starszych drzew budzą zrozumiałe kontrowersje.

MATERIAŁY I TECHNOLOGIE

Pierwsze kilkaset lat budownictwa cechowało się wykorzystaniem lokalnych surowców, poddanych jedynie prostej obróbce. Słomę i trzinę, glinę i wypalaną na miejscu budowy cegłę z czasem zastąpił piaskowiec. Transport kolejowy w 2. połowie XIX wieku umożliwił dostawy granitu, cegły licówki, papy, cementu, stali i żeliwa. W okresie międzywojennym wykorzystano też brenneński zielonkawy piaskowiec i kieleckie marmury. 2. połowa XX wieku to uprzemysłowienie budownictwa (żelbet, stal), ale też ciągłe niedobory

¹⁶ J. Bogdanowski, M. Łuczyńska-Bruzda, Z. Novak, *Architektura krajobrazu*, Warszawa-Kraków 1979, s. 134.